= door Wim Rutgers =

Carnaval als katalysator van familieverhoudingen

De afwezige vader

In 1987 publiceerde Richard Piternella (Aruba 1950) zijn eerste jeugdroman 'Niet huilen bij de zee'. Deze ging over het nog steeds actuele probleem van tienerzwangerschap en was bij de boekhandels al heel snel uitverkocht. Maar via de bibliotheek wordt het verhaal nog heel veel in het voortgezet onderwijs gelezen - al dan niet 'voor de lijst'. In een interview vertelde Richard me toen al zijn plannen voor een tweede roman, dit keer voor jongere kinderen. "Het zal gaan over een gezin waarin plotseling bepaalde nare dingen gebeuren. Het zal zich in de carnavalstijd afspelen", zei hij.

Nu, acht jaar later, ís het boek er eindelijk. Het is een heel modern leesbaar verhaal over een heel ongewoon onderwerp en u moet zich niet laten afschrikken door de wat knullig-ouderwetse titel 'Toch naar het carnaval'. We weten allemaal dat je iemand in het alledaagse spraakgebruik kunt doodwensen. 'Ach, val dood', hoe gemakkelijk wordt het soms niet gezegd. Sociologen schrijven over het een-oudergezin waarin de vader ontbreekt, maar in het gezin Mabon is de hardwerkende vader heel dominant. Hij houdt vrouw en kinderen kort en leeft zo zuinig dat er nooit geld voor iets gezelligs is. Twee vrouwen zijn er daarom al bij hem weggelopen. Naar het carnaval gaan kijken of er aan deelnemen is er al helemaal niet bij voor de zes kinderen die de vader van drie verschillende moeders heeft. We zijn vertrouwd met het verschijnsel dat een vrouw kinderen van verschillende mannen heeft, maar Richard Piternella draait hier dit gegeven radicaal om. De derde moeder besluit haar familie in Bonaire op te zoeken en daar carnaval te gaan vieren. "Over mijn lijk", schreeuwt vader. Maar moeder zet door en als vader dan neervalt stapt ze gewoon over zijn lichaam heen naar buiten, zegt niets anders dan: 'Komediant' en vertrekt voor een hele week. Intussen zitten de kinderen met het lichaam van hun vader. Ze besluiten het naar de schuur te slepen en daar zolang op te bergen, en zelfstandig het huishouden aan te pakken tot moeder terug is om maatregelen te nemen. Ze gaan voor het eerst carnaval vieren, komen op een verjaardagsfeest terecht en beleven allerlei avonturen. Het einde van het verhaal is nog heel verrassend, hoewel de aandachtige lezer het al heeft zien aankomen.

Een gesprek met Richard Piternella, die Pedagogische Wetenschappen heeft gestudeerd en sinds twee jaar een eigen advies-bureau beheert.

Je neemt carnaval als vertrekpunt voor je roman. "Ik koos carnaval tot onderwerp wegens de feestelijke sfeer er omheen. Het mocht geen droevig of akelig boek worden. Met carnaval gebeurt er van alles. Ik kon er van alles in plaatsen. Carnaval is een cruciaal feest -alle kinderen willen er naar toe. Kerst en Pasen zijn veel ingetogener, carnaval is een uitbundig feest. In het carnaval kon ik verschillende verhalen kwijt. Ik vertelde ze vanuit de kinderogen. Ik kon kritiek leveren op de samenleving, op het gedrag, op het geld uitgeven. Dat is een stukje maatschappijkritiek. Het is de eerste keer dat de kinderen dit meemaken. Ik kon nu laten zien wat ze hebben meegekregen, wat ze ervan vinden. Tijdens het carnaval speelt het gezagsprobleem van de ouders naar de kinderen toe, wat kinderen willen maar niet mogen. Gedragsuitingen die normaal verborgen zijn, worden met carnaval ontbloot. Maar kinderen hebben een nog beperkte ervaringswereld. Ze kennen nog geen duidelijke diepgang. Ik merk dat kinderen het leuk vinden met de eigen werkelijkheid geconfronteerd te worden. Zo van: O, die merkt het ook!"

Vind jij het een vrolijk boek, met die dode vader?

"Ik vind het geen akelig boek. Kinderen praten op een speelse manier over hun werkelijkheid. Er zijn constant activiteiten die plaatsvinden. Het verdriet over de vader die er niet meer is, wordt verdrongen. Bovendien zijn de kinderen opgevoed met het idee dat je je tijd niet verspeelt met zaken die niet te veranderen zijn. Ik vind het niet zwaar. Ik wil kinderen op een speelse manier laten kennis nemen van de dood. De vader is er niet, hij is er gewoon niet."

Hij is er wèl, toch?
"De kinderen denken de vader weg. Ze drukken de vader weg naar vrolijkheid. De oudste jongen voelt zijn verantwoordelijkheid. Bij de jongste duurt het heel lang voor hij de ontkenning van vaders afwezigheid in een bevestiging kan veranderen."

Vind je het niet een gewaagd onderwerp, zo'n voor dood neergevallen vader?
"Nee, kinderen denken vaak hun ouders dood, vooral als de ouders ingrijpen in dingen die kinderen graag willen doen. Ze wensen hun ouders niet meer te zien: 'Voor mijn part val je maar dood'. Dat is een werkelijkheidsgegeven dat vaak voorkomt. Ik heb het helemaal vanuit de zes kinderen gesc-hreven. Bovendien geef ik aanwijzingen die de kinderen aan het twijfelen zetten. De koelkast gaat open, er is iemand in huis geweest. Vader eet het brood dat de jongste hem brengt toch op ... het kan best zijn dat vader ons voor de gek houdt ... Kinderen denken niet dieper, want hun ervaring en mentale ontwikkeling is nog beperkt. Dood is een moeilijk begrip. In werkelijkheid fantaseren kinderen vaak over dode geliefden."

BANG

Zouden jonge lezers van tien jaar er niet bang van worden?
"Nee, want in de loop van het verhaal hebben de kinderen het niet over vader. Ze hebben veel andere dingen aan hun hoofd: het geklets van buurvrouw Telelé, de carnavalsactiviteiten, het verjaardagsfeestje waar ze naar toe gaan - al die dingen die ze nooit mochten doen. De afwezigheid van de vader wordt onderdrukt. 'Dood is dood' daar wordt geen woord meer aan verspild, hebben ze geleerd tijdens hun vrij militaristische opvoeding. We kennen het kiekeboe-spel: ik ben weg, ik ben er weer ... Het is een fantasiegegeven."

En de moeder? "Die is afwezig. Ze speelt wel een rol wegens de angst dat ze niet terug zal komen. De jongste is bang zijn moeder te verliezen, om de bescherming die ze biedt, om de verzorging. De kinderen verwijten de vader dat de moeder weg is gegaan door zijn star gedrag. Ze wijzen de moeder niet af, zij heeft recht om carnaval te vieren."

Heeft de vader wat geleerd?
"Ik denk dat hij leert dat hij te star bezig is. Kinderen hebben een eigen wil, een eigen ik, hun levensbehoefte en leefwereld. Dat te erkennen, daar falen vaders vaak in. Ze kunnen zich het emotionele van de opvoeding niet eigen maken."

Vind je het geen slappe manier, waarop de vader handelt?
"Hij is inderdaad geschrokken. Dat zijn vrouw zegt waar het op staat en zegt dat ze terugkomt. Er waren al twee vrouwen bij hem weggelopen! In vorige gevallen waren de kinderen nog veel kleiner, nu zijn ze groter geworden. Vader lijdt gezichtsverlies in het bijzijn van de kinderen. Hij denkt: Ik wil de tijd hebben om te bepalen wat mijn houding zal zijn. Uiteindelijk heeft hij zijn gezicht niet verloren, omdat hij veel weet maar dat niet aan de moeder verraadt. Hij deelt een geheim met de kinderen. De vader is wel star, maar hij houdt veel van zijn kinderen. Bij de eerdere scheidingen zijn ze bij hem gebleven. Ze zijn een deel van zijn leven. Nu wordt hij op een onprettige manier geconfronteerd met zijn eigen starheid. Dat hij zijn kinderen vreugde ontneemt, terwijl hij dat eigenlijk niet wil."

Aan het slot van het verhaal noem je 'Alleen op de wereld'. Ik vind de sfeer in je verhaal ook veel weghebben van die in het werk van de Jamaicaanse schrijfster Jean d'Costa. "Die heb ik nooit gelezen. Het gezin Mabon leeft vrij geïsoleerd. Moeder heeft alleen contact met de buren, de vader heeft alleen zijn werkcontacten. In de Morocoistraat wonen voornamelijk oudere mensen. De kinderen moeten zich zelf behelpen. Dergelijke gezinnen komen op Aruba voor. Ouders die hun kinderen isoleren zijn geen uitzondering. Niet alleen met meisjes maar ook jongens. Ze hebben geen aansluiting bij het algemeen gebeuren van de samenleving. Ze hebben hun thuis, de televisie, de buurtroddeltjes, de familie. Maar echt deelnemen aan de politiek, kennis nemen van het wereldgebeuren is er niet. Wat ze lezen zijn de roddelrubrieken in de plaatselijke bladen."

De kinderen zijn een ervaring rijker
"De oudste zoon, Fifi, komt geleidelijk in de positie van de vader. Hij merkt dat opvoeden anders is dan kinderen denken. Gezag speelt daarin een rol. De jongen identificeert zich met de vader. De kinderen ontwikkelen zich tijdens het verhaal naar volwassen worden toe. De kinderen hebben elkaar beter leren kennen, ze hebben de vader beter leren kennen. Waarom hij op geld en zuinigheid hamert, de noodzaak je zaken af te maken. Ze hebben iets geproefd van de samenleving, hoe mensen met elkaar omgaan, de roddels van Telelé in haar buurtwinkeltje, de feestjes met hun overvloed, dat je rekening moet houden met de schijn."

Is er geen discrepantie tussen het nogal moeilijke taalgebruik en de leeftijd van de kinderen? 'Toch naar het carnaval' is bestemd voor lezers vanaf tien jaar.
"Ik heb het taalgebruik toen ik in Nederland was, uitgebreid besproken met Miep Diekmann en uitgeefster Liesbeth ten Houten. Ik denk dat er veel Arubaanse kinderen zijn die heel goed kunnen verwoorden wat ze vinden. Dat merk ik in mijn adviespraktijk. Kinderen hier zijn verbaal zeer goed ontwikkeld. Ze kunnen zich verbaal en non-verbaal heel goed weren, maar ouders hebben vaak geen tijd om daar op in te gaan. Het gaat over dingen uit het alledaagse leven. Jonge kinderen zullen het een spannend verhaal vinden. Adolescenten zullen meer nadenken over het boek: 'Hoe is mijn relatie naar de samenleving en naar mijn ouders toe?' Als ouders het lezen zullen ze nadenken over hoe zij staan naar hun kinderen toe, of ze bezig zijn hun stempel op het kind te drukken."

Hoe realistisch is je fantastische verhaal?
"Het beschreven verjaardagsfeest heb ik ontleend aan kinderfeesten die ik meemaakte. Ik noteer opgevangen gesprekken tussen kinderen, wat roddelende ouders zeggen. Alles fantaseren zou ik niet kunnen. Ik grijp terug op de werkelijkheid. Ik heb eigen ervaringen met de dood van mijn vader verwerkt. Het is geen afspiegeling van het hele carnaval geworden, ik heb veranderingen aangebracht."

RICHARD PITERNELLA
...geen akeling verhaal...

Richard Piternella: 'Toch naar het carnaval' Amsterdam: Leopold, maart 1995, voor kinderen van 10 jaar en ouder